

Jezik, pravo in moč

Katja G. Šugman¹

Avtorica v prispevku analizira glavno pravniško orodje – jezik in z opisom različnih jezikovnih mehanizmov pokaže, kako je jezik (v širšem smislu) glavno orodje, ki ustvarja in vzdržuje razmerja moči. Tudi znotraj istega jezika v psihološkem in socialnem smislu namreč govorimo različne »jezike«. V sodnem kontekstu je predvsem pomembna razlika med »močnim« in »nemočnim« načinom govora (ki so ga včasih imenovali »ženski« govor), saj ljudi, ki pri isti vsebini uporabljajo »močni« način, doživljamo kot pomembno bolj prepričljive, resnicoljubne, sposobne, inteligentne in bolj vredne zaupanja, kar ima odločilen vpliv na rezultat sojenja. V sodnem kontekstu imajo pomemben vpliv tudi drugi jezikovni dejavniki kot npr. možnost narekovanja teme, postavljanja vprašanj, uporabe tišine ipd. Posebno težo imajo jezikovne tehnike nadvlade v predkazenskem postopku, kjer je posameznik v odnosu do države najbolj ranljiv. Kljub uvedbi *Miranda* pravic, ki zagotavljajo pravico do molka in zagovornika, se število oseb, ki molčijo, in število priznanj ni pomembno zmanjšalo. Očitno pravo preveč računa na vsebinski učinek besed, vendar pa je ta prešibak v razmerju do subtilnejših jezikovnih oblik pritiska in že uveljavljenih odnosov moči (na policijskih postajah, v zaporih in v sodni dvorani).

Ključne besede: kazensko pravo, psihologija, jezik, komunikacija, prisila, moč

UDK: 800.7:343.13

Moč in pravo

Kaj je moč? Kot pravita Conley in O'Barr, je moč preprost odgovor na vprašanje, zakaj nekateri ljudje dobijo stvari (ki jih hočejo) in drugi ne (Conley, O'Barr, s. 8).² Preučevanje odnosov moči se po tej opredelitvi usmeri na vprašanja, kot so na primer: (1) kdo dosega tisto, kar hoče in kdo ne; (2) kako dosega tisto, kar hoče, in (3) zakaj tisti, ki nima moči, svojih želja ne more uresničiti.³

¹ Katja G. Šugman, doktorica pravnih znanosti, docentka na Pravni fakulteti in raziskovalka na Inštitutu za kriminologijo pri PF, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana.

Doc. dr. Katji Škrubej in dr. Alešu Novaku se zahvaljujem za številne ideje, pogovore in vzpodbude, ki so se nanašali tako na to temo kot na številne druge. Zametek prispevka je nastal in bil predstavljen kot predavanje na konferenci Izzivi slovenske kriminologije, končno obliko pa je dobil v akademskem letu 04/05, ki sem ga prebila v Cambridgeu (VB).

² Seveda obstajajo številne opredeljitve moči. B. Russell na primer opredeli moč kot »doseganje želenih učinkov« (Russell, s. 25), medtem ko jo Weber vidi kot: »...možnost enega ali več ljudi, da uveljavijo svojo lastno voljo v družbeni akciji, celo če se jim drugi, ki so udeleženi v tej akciji, upirajo.« (Weber, p. 926) Za odlično razpravo o moči glej Wrongovo monografijo, v kateri po analizi številnih opredelitev moči izvede svojo, v kateri moč definira kot »zmožnost nekaterih oseb, da lahko drugim povzročijo hotene in predvidene učinke.« (Wrong, s. 2).

³ Verjetno prihaja do najhujšega položaja podrejenosti tam, kjer podrejeni sploh ne ve, kaj hoče in zato tega tudi ne more doseči. Odvzeta mu je torej možnost, da sploh vstopi v »tekmo« za doseganje svojih želja oziroma hotenj. Seveda ta tekma ni nikoli zaključena in je pretočna. Vsakdo je v določeni situaciji na položaju moči in v drugi podrejen. Foucault bi celo trdil, da je vsakdo ves čas hkrati izvajalec moči in njen podanik (Foucault, 1994, s. 36).

Eno od sredstev za doseganje tega, kar hočemo – torej sredstvo za dobivanje moči in hkrati eno od sredstev za doseganje enakopravnosti – je pravo. Pravo ima torej paradoksalno dvojno vlogo.⁴ Navdušeni privrženci videnja, da je pravo demokratični mehanizem, ki bistveno prispeva k enakosti med ljudmi in ruši razmerja moči, lahko najdejo dovolj dejstev, ki podkrepijo njihovo tezo.⁵ Vsak posameznik vstopa v pravna razmerja kot enakoverden pravni subjekt z enako pravno sposobnostjo, ki se dandanes vrednoti kot pomembna civilizacijska dobrina (Pavčnik, s. 94). In v naravi načela pravne enakosti je, da so pravice in dolžnosti vsem dostopne po enakih merilih (Škrubej, s. 1141). Zdi se, da

⁴ Pogosto je takó, da se tako tisti, ki se borijo za vzdrževanje položajev moči v družbi in tisti, ki jih hočejo rušiti v prid večje enakopravnosti, sklicujejo na pravo. V takem primeru se seveda postavlja vprašanje, kdo je tisti, ki ima moč interpretirati pravne norme s pravno močjo. Tako je bil npr. v primeru *State v. Post* (20 N.J.L. 368 (1845)) pravni problem razumevanje določbe ustave zvezne države New Jersey (1844), ki je določala, da »so vsi ljudje po naravi svobodni in neodvisni, imajo določene naravne in neodtujljive pravice, med katerimi je tudi pravica do uživanja in obrambe življenja in svobode, pridobivanja, posedovanja in varstva lastnine in pravica do doseganja in prizadevanja po varnosti in sreči.« Na tako določbo so se sklicevali tako abolicionisti, ki so trdili, da je suženjstvo v nasprotju s tako določbo, kot njihovi nasprotniki. Sodišče je pritrđilo nasprotnikom in na določbo uprlo argumentacijo za suženjske odnose.

⁵ Če se omejimo samo na zadnjih dvesto let, lahko opazimo, da je bila s pomočjo pravnih mehanizmov dosežena večja (pravna) enakost med ljudmi. Kot primer lahko vzamemo odpravo suženjstva, druge procese izenačevanja statusa vseh ljudi, ne glede na rojstni stan, spol, vero, nacionalno pripadnost... Gre za vse, kar zajemajo tako imenovane antidiskriminarne klavzule, ki so zajete v mnogih ustavah, mednarodnih konvencijah in drugih pravnih aktih. Prišlo je do izenačevanja možnosti dostopa do javnih služb, volilne pravice tako rekoč vseh državljanov...

naj bi vsi ti normativni procesi zmanjševali vlogo pozicij moči v družbi – ljudje naj bi postajali vedno bolj enakopravni in manjšala naj bi se moč prej priznanih elit. Tistih pač, za katere lahko trdimo, da imajo v družbi položaj moči.⁶

Po drugi strani pa, ob upoštevanju kritike predvsem levičarskih usmeritev, lahko ugotovimo tudi, da tako pravna kot drugačna neenakost še vedno obstajata. Zgoraj omenjena enakopravnost deluje »zgolj« na normativni ravni; vsakemu opazovalcu, ki opazuje pod površino stvari, je namreč jasno, da subjekt prava, ko pride do udejanjanja norm, niso enakopravni glede številnih stvari, ne glede na to, da jim pravo priznava tak status. Lingvistične raziskave na pravnem področju na primer kažejo na dejstvo, da smo si zelo različni že samo po sposobnosti razumevanja pravnega jezika. Torej si niti v dostopu oz. zmožnosti uporabe najosnovnejših pravnih mehanizmov nismo enaki (Labov, Harris, 265–305).⁷ Tudi v drugih pogledih je očitno, da je pod krinko pravne enakosti še vedno veliko različnih oblik dejanske neenakosti.⁸

⁶ Če naj bi pred nekaj sto leti zemljiški gospod lahko tako rekoč brez omejitev uveljavljal svojo voljo, saj ga na njegovem položaju nihče ne bi mogel niti nadzorovati niti ga zamenjati, potem naj bi v 21. stoletju ne bilo več tako. Demokratični mehanizmi, kot so na primer volilna pravica, reelekcija, ločenost in nadzor ene veje oblasti nad drugo ipd., naj bi preprečevali samovoljo in majali moč, tistih na oblasti.

⁷ Pretresljiv je ameriški primer iz 1982. leta, ko je guverner Thornburgh podpisal dokument št. 75, ki je v veliki meri spremenil pravico prebivalcev Pensilvanije do socialne pomoči (*Public Welfare Code*). Namesto enotne socialne pomoči v znesku 172 dolarjev na mesec, so prebivalce, ki so jo prejeli, razdelili na dve kategoriji: tiste, ki »kronično« potrebujejo pomoč in so jo prejeli še naprej in tiste, ki jo potrebujejo samo »prehodno«. Razvrstitev v drugo skupino je pomenila, da bodo dobivali pomoč samo 90 dni v letu. Ljudem, ki so jih razvrstili v »prehodno« skupino, so poslali pisno sporočilo, v katerem so »opisali« novo ureditev in jim povedali, po kakšnih kriterijih so jih razvrstili v to skupino ter jih obvestili o pravici do pritožbe. Problem je bil v tem, da je bilo obvestilo napisano v takem jeziku, da ga niso mogli razumeti niti visoko izobraženi ljudje. Ne samo, da so bili kriteriji nejasni, neopredeljeni in ohlapni, pač pa je bilo celo sporočilo napisano v pravno-tehničnem jeziku z zapletenimi in dolgovezniimi stavčnimi strukturami, ki so berljivost in razumljivost še poslabšale. Očitno je, da so bili naslovniki praviloma neizobraženi, nezaposleni in deprivilegirani v vseh mogočih pogledih in obvestilo je doseglo »namen« – tako rekoč nihče se ni pritožil, čeprav bi imel med pritožbenim postopkom pravico do polne denarne pomoči. S pomočjo raziskovalcev-lingvistov je *Community Legal Service* dobil tožbo zoper državo zaradi nerazumljivosti besedila in država je morala izdati nova obvestila. Na novo obvestilo je prispelo 10.000 pritožb (prej 300). Seveda pa kljub uspešni tožbi država ni spremenila zakonodaje in avtor prispevka žalostno zaključuje, da so nekaterim morda pomagali prebroditi zimo, hkrati pa so od uvedbe te zakonodaje dalje ulice Philadelphia polne brezdomcev (Labov, Harris, s. 265–277).

⁸ Na primer: še vedno so tako spol kot starost, spolna opredelitev in nacionalna pripadnost dejanski diskriminatorni dejavniki v zvezi s pravnim statusom: pri iskanju zaposlitve, pri napredovanju v službi, pri potegovanju za državljanstvo, pri višini plače, pri nudenju zdravniških storitev ipd.

Tako lahko za izhodišče postavimo pod vprašaj zgornje navdušenje nad pravom ter napredovanjem človeštva v smeri enakosti ter začnemo s parafrazo Foucaultove ugotovitve, da se oblast (v tem primeru beri: pravo) odreka vidnejšim načinom prisiljevanja in nadzorovanja le, kadar lahko enako učinkovito prisiljuje in nadzoruje na bolj prikrit način (Foucault, 1984).

Jezik in pravo

Zakaj me zanimajo jezikovni mehanizmi? Najprej zato, ker je jezik glavno pravniško orodje.⁹ Pravne norme so zapisane z jezikom, analiziramo jih z jezikovnimi mehanizmi, na sodišču se pogovarjamo in pravne odločitve obrazložimo z jezikovnimi mehanizmi. Ključno vlogo pri pravnem komuniciranju igra jezik.¹⁰

Kar nekaj knjig je napisanih o pravu in jeziku, vendar pa vsaj tiste, ki so jih pisali pravniki, navadno govorijo samo o enem vidiku jezika – pisanem, vsem razumljivem in dostopnem racionalnem jeziku.¹¹ Tako pravniki jezik jemljemo kot razmeroma neproblematično vsakodnevno samoumevno orodje. Pri tem se najprej pretvarjamo, da v pravu uporabljamo samo en njegov segment, in sicer njegov racionalni del. Pri tem praviloma zane-marjamo implicitne, subtilne, vrednostne, čustvene in druge iracionalne dejavnike.

Kaj pomeni racionalno, je široko in zapleteno filozofsko vprašanje. Nanj naj odgovorim na tem mestu samo v tej meri, da poudarim nekatere značilnosti pravne racionalnosti. Ta pojem v pravu navadno enačimo s pravno-pozitivistično realnostjo, kar pomeni, da se pojem pravne racionalnosti v tem segmentu povezuje s pravno dogmatiko in pravnim odločanjem. Racionalnost postavlja zahtevo, da mora utemeljitev pravnih odločitev slediti določenim pravno argumentativnim standardom in temeljiti na določenih pravnih virih (Cerar, s. 123). To pomeni, da mora biti pravna logika osnovana na določeni pravni normi (in ne mimo nje) in da mora s svojo argumentacijo prepričati druge ljudi.¹²

⁹ Eden pionirjev preučevanja ameriškega pravnega jezika, David Mellinkoff, je pravo opisal kar kot »stroko besed« (profession of words) (Mellinkoff, s. vi).

¹⁰ Viskovič v svoji knjigi *Jezik prava* ocenjuje, da naj bi bil eden od zelo produktivnih pristopov k raziskovanju prava pravo kot proces med-človeškega komuniciranja.

¹¹ Kot pravi O'Barr, izhajamo pri tem iz nekaterih domnev kot npr.: (1) vsakdo, ki govori določen jezik, lahko razume pravni in še posebej sodni jezik; (2) vsakdo, ki govori določen jezik, lahko razume različne dialekte, subkulturne različice jezika ipd. ipd. Te domneve pogosto niso resnične. (O'Barr, s. 40–41)

¹² Veljalo naj bi podobno pravilo kot v »čisti« znanosti – ob prebiranju pravne odločbe, bi moral nepristranski bralec znati obnoviti miselni poskus, ki ga je opravil prvi razlagalec norme ob konkretnem primeru, in najmanj, kar je, moral bi se strinjati s sklepi, ki jih je (glede na pravno logiko) izvedel uporabnik prava. Seveda se na tej točki postavi vprašanje, katere druge ljudi mora prepričati. Ali morda povprečnega

Ob omenjanju pravnega jezika imamo navadno v mislih še eno omejitev: običajno mislimo na zapisan jezik, kar seveda ne predstavlja vsega pravnega jezika (O'Barr, s. 23–24). Mnogo pravnega jezika je govornega. Med pisano in govorno besedo pa je bistvena razlika. Govorjena beseda nikoli ni samo beseda – vedno ji je dodana neverbalna komunikacija. Preučevalci govora dokazujejo, da v govornem sporočilu vedno prevladuje neverbalno sporočilo. Neverbalno sporočilo lahko ne glede na vsebino izgovorjenih besed grozi, lahko zastrašuje, lahko tolaži, lahko zasmehuje, lahko ljubkuje, lahko zatira, lahko pomiri...

Jezik in moč

Lingvisti trdijo, da je jezik (ki v določenem smislu vključuje tudi neverbalno komunikacijo) glavni mehanizem za postavljanje in ohranjanje položajev moči.¹³ Je tudi diagnostično sredstvo za zaznavanje socialnih razlik in neenakosti (Nichols, 1984; s. 23).¹⁴ Z jezikom prepričujemo, z jezikom vplivamo; kadar nam razmere ustrezajo, pa z jezikom vzdržujemo stanje, kakršno je.

Moč in jezik se prepletata na več ravneh. Ta odnos je lahko zelo očiten na medosebni ravni, saj v mnogih pogovorih lahko zasledimo elemente nadvlade in moči.¹⁵ Nekoliko bolj subtilni so odnosi moči, kjer so v »pogovoru« udeleženi predstavniki etničnih, nacionalnih, jezikovnih, socialnih ali drugih skupin, ki imajo v družbi že v izhodišču neenake položaje. V takem primeru celotna kultura in njena prepričanja in vrednote podpirajo odnose neenakosti, jezik pa jih ustvarja in podpira.¹⁶ Sku-

človeka, morebiti naslovnika, ki niti ne dosega standardov povprečnosti, ali pač nekoga, ki ima možganske sledi že strukturirane v pravne vzorce – tj. šolanega pravnika?

¹³ »Jezik je primarni mehanizem, s katerim zagotavljamo... odnose moči. Naša deljena razumevanja moči dajejo pomen načinu, na katerega govorimo, a istočasno nam način, na katerega govorimo, pomaga oblikovati naše razumevanje.« (Conley, O'Barr, 1998, s. 18)

¹⁴ Tako nam na primer pogostost evfemizmov za določen pojem kaže na »problematičnost« pojma. (Lakoff, s. 20)

¹⁵ Jezikovni odnosi moči so močno izraženi v številnih vsakodnevnih pogovorih. Pri nekaterih vrstah pogovorov je neenakost oz. moč enega nad drugim očitna že iz njunega položaja: npr. zdravnik-pacient, duhovnik-verniki, učitelj-učenec; oseba, ki izvaja pogovor za sprejem v službo – kandidat; sodnik – obtoženi. Enake elemente neenakosti v govoru pa lahko zasledimo tudi v govoru, v katerem bi bolj utemeljeno pričakovali enakovrednost in enakost: partnerski pogovor, prijateljski pogovor, pogovor dveh sodelavcev ipd.

¹⁶ Značilen primer takega delovanja so npr. stereotipi; praviloma negativna prepričanja o določeni skupini, ki se ustvarjajo, širijo, prenašajo in vzdržujejo z govorom. Tisti, ki ima moč, ustvarja stereotipe o drugih (Lakoff, s. 75). Tako na primer poznamo stereotip o tem, da naj bi ženske govorile več kot moški. Raziskave kažejo nasprotno – moški govorijo mnogo več kot ženske. Hkrati v mešanih družbah moški prekinjajo ženske sogovornice večkrat kot prekinjajo ženske govornice, ženske moške govornike in neprimerno večkrat kot moški prekinjajo moške govornike (Wareing, s. 86).

pina, ki ima moč, je v takem primeru »vratar«, ki tudi z jezikovnimi mehanizmi onemogoča, da bi podrejene skupine prišle do enakega položaja.¹⁷ Tako je temeljno družbeno vprašanje v zvezi z jezikom in močjo, kdo ima dostop do določene vrste diskurza in kdo je tisti, ki preprečuje, da bi določeni ljudje ali skupine prišli do njega.¹⁸ Ne smemo pa tudi pozabiti na medijsko moč, ki prek jezika in podob prav tako ustvarja in vzdržuje položaje moči.

Jezik nikoli ni zgolj besedno sporočilo; vedno je tesno povezan s tem, kar mislimo, in s tem, kar delamo.¹⁹ In to, kar govorimo ali zapišemo, po eni strani izraža to, kar mislimo, po drugi strani pa tudi vpliva na to, kar bomo sami mislili v prihodnosti, in na to, kar bodo mislili drugi. Jezik ni torej nikoli samo besedno sporočilo, vedno je odraz celote našega prepričanja o stvarnosti, naših vrednot, naših stališč in tako ustvarja naše cilje, oblikuje našo presojo in usmerja naše akcije.

Hkrati pa nas po našem govoru in pisanju presojajo drugi. Elementi jezika izražajo odnos govornika do samega sebe, do tega, kar izraža, in do sogovornika. In zato je jezik ne samo posrednik do sporočila, temveč je tudi ogledalo, ki govori o govorcu ali piscu samem in njegovem odnosu do sveta. Način, kako uporabnik jezika uporablja različne jezikovne elemente, nam govori o njegovi samopodobi, samozavesti, inteligentnosti, prepričljivosti, koherentnosti, zavzetosti za temo, čustvenem stanju, pa tudi socialnem statusu, stopnji izobrazbe, kraju, iz katerega prihaja ipd. Jezik ni samo naše orodje. Kot pravi Robin Lakoff v uvodnem stavku temeljne socioligvistične študije govora žensk: »Jezik uporablja nas prav toliko, kolikor ga uporabljamo mi.«²⁰

V tem sestavku se bom ukvarjala z vprašanjem, kako je lahko jezik, predvsem jezik v okviru prava, orodje za kreiranje odnosov moči. Kako z jezikom vplivamo in nadzorujemo, kako prepričujemo, dosegame, kar hočemo, in kako nas po jeziku presojajo drugi. Mnogokrat je bila zapisana trditev, da je pravo moč in pravnik kot ustvarjalec in razlagalec norm njen nosilec.

¹⁷ Tudi tovrstne tehnike so številne: označevanje enega načina govora ali dialekta kot pravega, boljšega; pripisovanje manjših sposobnosti (npr. neinteligentnosti) ljudem, ki razmišljajo na drugačen način oz. niso vajeni na kriterije vladajočih ipd. (Fairclough, s. 47–76)

¹⁸ Pri tem so prav najbolj avtoritarni poklici primer za tako »vratarstvo«, ki kroji svet. Pravo, medicina, teologija, pedagogika. Na drug, subtilnejši način, pa tudi znanost. Tako imajo npr. zdravniki moč, da določajo, kdo bo smel vstopiti v ta privilegirani svet, hkrati pa tudi odredjajo, kaj je uradni medicinski diskurz in kaj je nezaželen ali celo nezakonit medicinski diskurz. Homeopatija, ki je v večini zahodnih držav oblika uradnega zdravljenja, ki jo izvajajo zdravniki, je pri nas označena kot neetična, nemedicinska in je na črni listi.

¹⁹ Na teh prepričanjih temelji celotna kognitivna psihologija in predvsem psihoterapija. Spremeni prepričanje in spremeni boš počutje in delovanje.

²⁰ (Lakoff, s. 3)

Ni pa tako jasno, da je jezik eden od pomembnih mehanizmov, ki prenaša to moč v najdrobnejše pore komunikacije družbe, Foucault bi rekel – v njeno kapilarno strukturo.²¹

Sociolingvistične raziskave

Preučevanje odnosa med jezikom in socialnoekonomskim statusom govorca je bila ena od prvih tem, s katero se je začela ukvarjati sociolingvistika. Različni ljudje znotraj iste jezikovne skupine namreč govorimo različno. Vendar razlike v govoru niso samo posledica naših individualnih razlik, temveč, glede na to, da je jezik priučen v socialni interakciji s pripadniki ljudi svojega kroga, predvsem posledica socialnih dimenzij, kot so na primer nacionalna in etnična pripadnost, starost,²² spol ali pripadnost družbenemu razredu. Jezik posameznika tako odraža značilnosti socialnega okolja, v katerem je človek odraščal in v katerem se giblje in je tako zraščan s prepričanji, vrednotami in predsodki tega okolja.²³

Za vse jezike velja, da obstaja neko soglasje znotraj jezikovne skupine o tem, katera oblika govora je standardna, in vse oblike, ki od tega odstopajo, so vrednotene kot slabše. Katera različica je priznana kot boljša, določajo tisti, ki imajo moč (Fairclough, s. 56–58). Pri tem je zanimivo, da hierarhijo govornih različic enako ocenjujejo tisti, ki govorijo višjo, priznana oblika, kot tisti, ki govorijo njene »manjvredne« različice.²⁴ Tudi »manjvredni« in »podrejeni« se torej definirajo glede na isto referenco, ki jo narekujejo »večvredni« in »vladajoči« (Moreau, 1984, s. 59). Raziskave so pokazale, da dialekt oz. način govora (npr. način, kako govorijo črnici v ZDA ali pri nas Neslovenci) v hipu vzbudi pri poslušalcih predstavo oz. stereotip o tej skupini (Carranza, 1982). Način govorjenja oz. izrekanja torej nosi sporočilo o pripadnosti skupini (razredni, socialni, narodnosti ipd.).

Argumente govorcev, ki govorijo pravilno (zborni jezik), poslušalci ocenjujejo kot boljše in bolj verodostojne. Govorce, ki govorijo enak dialekt kot poslušalci, pa ti ocenjujejo kot

bolj prepričljive in imajo večjo moč, da spremenijo poslušalčeva stališča. (Giles, 1973). Na oceno govorca vpliva tudi leksična raznolikost oz. bogatost izrazja govorca. Ta vpliva tako na oceno govorcevega statusa v družbi kot na oceno govorcevih intelektualnih sposobnosti in samokontrole. Večja ko je leksična raznolikost, višji socialni status bodo poslušalci pripisali govorniku in bolj ga bodo ocenjevali kot inteligentnega človeka in osebo s samokontrolo (Bradac, Wisegarver, 1984).

Tudi intenziteta govora učinkuje na oceno govorca. Intenziteta govora bi lahko opredelili kot (predvsem čustveno pa tudi intelektualno) stopnjo angažiranosti govorca (Ng, Bradac, s. 45).²⁵ Vendar pa odnos med intenziteto govora in oceno govorca ni tako jasen kot pri zgornjih elementih govora. Oseba, ki jo poslušalci ocenjujejo kot kompetentno in pomembno, bo še pridobila na lestvici prepričljivosti, če bo uporabljala intenziven govor. Medtem ko bi raziskovalci osebi iz nižjega socialnega sloja, ki jo poslušalci ocenjujejo kot nesposobno, priporočali, da za povečanje prepričljivosti uporabi nemočen govor (Miller, Basehart, 1969). Prav tako je visoka intenziteta govora odbojna v primeru, ko ima poslušalec drugačno mnenje. Za prepričevanje ideoloških nasprotnikov je torej bolj primeren nemočen govor (Mehrlay, McCroskey, 1970).

Intenziteta je ocenjena različno tudi odvisno od spola govorca; še poveča prepričljivost moških govorcev, a zmanjša prepričljivost žensk. Zanimivo je, da so do te ugotovitve prišli raziskovalci 1979. leta (Bradac, Bowers, Courtright, 1979), v identičnem eksperimentu pa so jo potrdili 1991. leta (Burgon, Birk, Hall, 1991). V obeh primerih so ocenjevali strokovno prepričljivost zdravnikov in zdravnic, ki so predstavljali identično besedilo. Zdravnike so poslušalci (tako moške kot ženske) ocenjevali kot mnogo bolj prepričljive, če so uporabljali intenziven način govora, ženske pa, če so uporabljale bolj nevtralen način. Ženske govornice imajo očitno glede na intenziteto govora podoben status kot ljudje nižjega socialnega sloja. Zdi se, da moška vloga dovoljuje, da moški pri govoru uporablja krepkeje izraze in to deluje bolj prepričljivo, medtem ko imajo isti izrazi pri ženskah ravno nasproten učinek.

Ženski govor

Zgodnejše feministične teorije so začele raziskovati, ali je biološki spol relevanten dejavnik pri nastajanju in uporabi jezika. Pionirka na tem področju je bila Robin Lakoff, ki je v svoji knjigi »*Language and woman's place*« (1975) prva pisala o razlikah med moškim in ženskim govorom. Ženski govor naj bi imel posebne značilnosti kot na primer: (1) več vprašalnic

²¹ Lahko uporabimo Foucaultovo idejo o iskanju moči ne v njenem izvoru temveč na obrobju, v skrajnih odrastkih (Foucault, s. 34) in morebiti še dlje – v izveninstitucionalnem, vsakdanjem, lahko bi dejala celo trivialnem in banalnem.

²² Svojevrsne značilnosti imata npr. najstniški govor ali govor starejših oseb (Whitbourne, s. 181–185).

²³ Pionirsko raziskavo na tem področju je opravil Labov v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je glede na socialni status družine mapiiral različne vrste govora v New Yorku (Labov, 1966). Številni preučevalci so njegovo delo nadaljevali in razširili še na analizo drugih socialnih dejavnikov, ki vplivajo na govor.

²⁴ To še posebej velja za države, ki so večjezične. Tako je na primer v južnoameriških državah prepoznana kot »boljši« jezik španščina oz. portugalsščina, v Kanadi angleščina, v Španiji španščina ipd. (Nichols, 1984).

²⁵ Tako bo močna intenziteta govora podkrepljena s pridevniki kot »zelo«, »strašno«, »popolnoma«, »preziram«, »obožujem«, govorec morda uporablja tudi slikovite metafore ipd.

na koncu trdilnega stavka kot npr. »kajne?«, »ali ne?«²⁶; (2) pogostejša uporabe mašil oz. besed, ki izražajo negotovost (angl.: *hedging*), kot npr. »mogoče«, »na nek način«, »nekako«, »zdi se mi«, »ne vem«, »torej«²⁷ (3) več pretirano vljudnega načina govora s poudarkom na pritrjevanju;²⁸ (4) večja uporaba pomožnih glagolov, kot so moči, smeti, morati; (5) izogibanje velelnikom; (6) povišanje glasu na koncu trdilnega stavka, kar zveni kot vprašanje; (7) uporaba pridevnikov, ki izražajo naklonjenost in občudovanje; (8) uporaba določenih besed iz specifičnih področij (npr. za vzorce ali barvne odtenke) (Lakoff, 1975, s. 6–19).²⁹

Vprašalnice na koncu stavkov, ki so trdilni, so lahko izrečene na več različnih načinov. Včasih zgolj vabijo sogovornika k vsakodnevni klepetu in so odraz socialne spretnosti.³⁰ Vendar pa naj bi ženske te vprašalnice izrekale tudi v drugih kontekstih, kot izraz iskanja potrditve pri sogovornikih in izraz negotovosti v lastne trditve ali celo negotovosti vase.³¹ Ženske naj bi namreč vprašanja te vrste uporabljale v primerih, ko bi pričakovali deklarativno izjavo. Značilno je tudi zviševanje intonacije na koncu stavka (angl. *up-speak*), ki prav tako povzroči, da je trditev slišati bolj kot vprašanje.

Mašila naj bi ženske uporabljale bolj pogosto kot moški, kar naj bi bil izraz negotovosti vase in v to, kar govorijo. Z njimi naj bi poskušale omiliti svoje izjave, da jih sogovornik ne bi dojel kot ostre, zahtevajoče ali avtoritarne.³² Mašila zmanjšajo deklarativnost izjave in jo omilijo na raven (relativno nepomembne) sugestije, od katere se lahko govornica v hipu umakne. Enako velja za pretirano uporabo vljudnega govora. V ženskem govoru je mnogo manj kletvic. Svojih trditev ne podkrepijo s sočno

besedo, pač pa ostajajo zamejene v vljudnejši govor.³³ Tudi ti elementi poskušajo omiliti ostrino izražene, z njimi se ženske izogibajo odločnemu in jasnemu izražanju svojih stališč in izražajo pripravljenost sprejeti stališče sogovornika. Hkrati naj bi ženske s takim načinom pogosto spraševale druge za mnenje.³⁴

Posebno pozornost terja uporaba določenih besed, ki jih uporabljajo skorajda izključno ženske. Ženske naj bi mnogo pogosteje uporabljale besede kot »luškan«, »ljubek«, »božanski«, »čudovit« in besede iz določenih bolj »ženskih« področij.³⁵ Hkrati naj bi mnogo manj uporabljale določene »moške« besede.³⁶ Raziskovalci jezika trdijo, da so izrazito »ženske« tiste besede, ki se nanašajo na področja, za katera moški ocenjujejo, da so nepomembna, oziroma obstranska in se ne tičejo pomembnih odločitev in pomembnih zadev. Po oceni »vladajočih« gre torej za nepomembne in trivialne zadeve, s katerimi se ukvarjajo samo ljudje, ki imajo preveč časa in se ne morejo ukvarjati s pomembnimi zadevami. Moški, ki bi jih uporabljal, bi bil verjetno predmet posmeha ali prezira večine moških (morda celo žensk).

Tako, po mnenju Lakoffove, ženski govor mnogo pogosteje izraža neodločnost in negotovost in pripravljenost pritrjevati sogovorniku in priznati njegovo stališče. Na ta način se ženske izogibajo jasno izraženim trditvam ali željam in si že z govorom sistematično odvzemajo dostop do položajev, ki imajo moč. Ženski govor je manj zamejen, bolj »odprt«, včasih vabi druge k posredovanju svojih mnenj, je manj jasen in bolj posreden. Ženske svojih trditev ne podkrepijo z agresivnimi čustveno nabitimi izrazi (kot na primer odločen govor ali celo kletvica), temveč se bolj držijo utečenega, vljudnega, blagega (in neizrazitega) govora. Moškim pa je dovoljeno uporabljati direktni, jasen in odločen govor, ki je lahko včasih na meji vljudnosti (ali pod). In prav take vrste govor je bolj izrazit, mnogo bolje si ga zapomnimo in daje vtis, da oseba ve, kaj hoče in se ceni, ter zato tak govor tudi doseže, kar hoče govornik. Za žensko je tak govor »nespodoben«, neprimeren ipd.

²⁶ Gre za slovenske analoge angleških »tag questions«, kot npr. »aren't you«, »isn't it«, »won't you« ipd.

²⁷ V angleščini so to »well«, »you know«, »kind of«, »sort of« in podobno. V angleškem jeziku je ta jezikovni pojav imenovan »hedging«.

²⁸ Pri tem vljudnost pojmuje kot izrazito družben koncept, torej tak, ki se pridobi s socializacijo. Tako ne more obstajati vljudnost *per se*, saj imajo različna okolja in družbe zelo različne predstave o tem, kaj je vljudno in kaj ne. Tudi socializacija vljudnega vedenja ima svoje cilje in namene. In če so eni bolj vljudni od drugih ali vljudni na drugačen način, to dejstvo govori o neki pomembni socialni razliki.

²⁹ Zanimivo je, da je Lakoffova prišla do teh spoznanj samo na podlagi opazovanja in ne sistematičnega znanstvenega postopanja. Šlo je torej bolj za njena intuitivna spoznanja, ki pa so jih kasnejše številne eksperimentalne študije v dobršni meri potrdile.

³⁰ »Uf, kako je danes vroče, ali ne?«

³¹ Na primer: »To sobo pa ste res lepo preuredili, kajne M...?« ali celo: »Nikoli ne vem, kam dam očala, kajne M...«.

³² Tako bi bila želja, da bi npr. z možem obiskala njene prijateljke izražena kot: »Ali ne misliš, da bi bilo mogoče dobro, da bi šla na obisk k XY?«, prošnja, da odnese smeti kot npr.: »Trebalo bi bilo odnesti smeti. Ali bi jih mogoče odnesel ti?« Izraz nestrinjanja z določeno trditvijo pa: »Zdi se mi, da ni čisto tako.« Ali celo »Saj ne vem... mislim, da to nekako ni res...«

³³ »Madona, to pa res ni prav!« (če uporabim blago kletvico), kot bi morda rekel moški. In »To pa res ni prav!« ali »Zdi se mi, da to ni bilo v redu« ali celo »To pa ni bilo lepo, kajne?«

³⁴ Namesto »Ta omaka ima okus po prežganem« ali celo odločnega: »Ta omaka je zanič« bodo sogovorniku raje dejale: »Ta omaka ima poseben okus« ali »Omaka se mogoče ni najbolj posrečila, kajne?«.

³⁵ Stavček: »Kako luškan otroček!« bi težko izrekel moški. Primer za prve bi bila uporaba imen za različne odtenke barv ali vrste blaga. »Ta prevleka je tako čudovite turkizne barve« – težko si predstavljamo, da bi ta stavček izrekel moški. Ali: »Ta rahli pepita vzorec ti zelo pristaja.« Če bi tak stavček izrekel moški, bi večina ljudi najverjetneje mislila, da je bodisi homoseksualec ali pa poklicni oblikovalec notranje opreme oziroma modni oblikovalec (in hkrati gej).

³⁶ Glej tudi razpravljanje o tem, da uporaba močnega načina govora zmanjša verodostojnost žensk.

Ženske govorne tehnike vzbujajo v moškem svetu vtis nesamozavesti in neodločnosti in so značilnosti osebe, ki sama ne ve, kaj hoče. Taka oseba potrebuje vodstvo in nekoga, ki odloča v njenem imenu in s tako podobo v očeh drugih in samopodobo ni moč dosegati svojih ciljev, kar nas privede nazaj do prvotne teze o tem, da ima moč tisti, ki dosega svoje cilje.

Nemočni govor

Na podlagi dela Lakoffove je William O'Barr začel raziskovati govor na ameriških sodiščih. Njegova klasična študija (1982) je izhajala iz analize jezikovnih elementov, ki jih je navajala Lakoffova v kontekstu sojenja. Avtor se je najprej lotil študija priročnikov, ki so jih napisali zelo uspešni odvetniki, specialisti za sojenja (t. i. *trial lawyers*), in ugotovil je, da mnogi navajajo različne tehnike zasliševanja žensk in moških,³⁷ kar je še podkrepilo njegovo raziskovalno zanimanje za razliko v govoru med spoloma v sodnem kontekstu. Hkrati pa so ga zanimali tudi drugi jezikovni elementi.

Sam je iz dela Lakoffove izluščil še nekatere druge elemente ženskega govora, kot na primer: (1) uporaba »praznih« besed (navadno pridevnikov);³⁸ (2) hiperpravilna uporaba slovnice in izreke;³⁹ (3) v pripovedi bolj pogosta uporaba direktnega govora namesto parafraziranja;⁴⁰ (4) znaki oklevanja, npr. premori med besedami, zvoki, ki izražajo oklevanje »mmm«, »aaa« (O'Barr, 1975, s. 64).

V raziskavi so 10 tednov snemali in analizirali sodni govor po postavljenih kriterijih. Ugotovili so, da (1) t. i. ženski govor ni značilen za vse ženske niti ni značilen samo za ženske, iz česar lahko sklepamo, da biološki spol ni edini oz. ni odločilen dejavnik pri uporabi takšnega govora. Res pa je, da je raziskava pokazala, da »ženski« način govora uporablja več žensk kot

moških. »Ženski« govor so uporabljali tudi neizobraženi moški z nizkim socialnim statusom (O'Barr, 1975, s. 69).

O'Barrova raziskava je tako potrdila spoznanja Lakoffove, da (2) nekateri ljudje v resnici uporabljajo »ženski« način govora, vendar pa je uporaba takega jezika manj povezana s spolom in bolj s socialnim položajem oz. socialno močjo. Če so ženske v večji meri uporabljale »ženski« način govora, je bilo to zato, ker so imele nižji družbeni položaj. O'Barr je zato namesto termina »ženski« govor začeli uporabljati izraz »nemočni« govor (*low-power speech*) in namesto »moški« govor »močni« govor (*high-power speech*). (3) Nadalje raziskovanje je pokazalo, da je uporaba nemočnega govora funkcija dveh dejavnikov: socialne moči in navajenosti na sodno okolje.⁴¹ Nemočni govor so tako praviloma uporabljali obtoženci, neizobražene priče ipd., medtem ko so močni govor uporabljali tožilci, sodniki in izvedenci.

V nadaljevanju eksperimenta je O'Barr še eksperimentalno preverjal navedena spoznanja. Tako je uporabil eno od pričevanj, ki je bilo podano v izrazito »nemočnem« stilu in ga z igralci posnel v obliki, kot je bilo podano na sodišču; potem je posnel vsebinsko enako pričevanje še enkrat, le da je tokrat opustil vse znake nemočnega govora in dobil pričevanje, izrečeno na »močen« način. Tako je dobil vsebinsko skorajda identični pričevanja, ki sta se razlikovali »le« v načinu podajanja; prvič je pričala govorila na »nemočen« način in drugič na »močen« način. Obe različici so posneli tako z moškim kot z ženskim glasom.⁴² Nato so posnetke vrteli ocenjevalcem, ki so morali ocenjevati pričino prepričljivost, resnicoljubnost, sposobnost, inteligentnost in vrednotiti, koliko so te izjave vredne zaupanja. Vsak ocenjevalec je poslušal samo en posnetek. Raziskovalci so primerjali ocene pri moškem in ženskem paru in izkazalo se je, da so tako moškega kot žensko, ki sta uporabljala močni stil govora, ocenjevalci doživeli kot statistično pomembno bolj prepričljiva, resnicoljubna, sposobna, inteligentna in bolj vredna zaupanja (O'Barr, 1982, s. 74).

Tako je temeljni izsledok O'Barrovih spoznanj, da v resnici obstajata močni in nemočni način govora in da nikakor ni vseeno, katerega od obeh načinov uporabljamo. V sodnem kontekstu, in še v marsikaterih drugih nas bodo ljudje doživljali kot bolj prepričljive, pametne, resnicoljubne in vredne zaupanja, če bomo uporabljali močni način.

³⁷ Ti priročniki na primer trdijo, da se mora zasliševalec (napotki so seveda pisani za zasliševanje sovražne priče (*cross-examination*)) na vsak način izogibati temu, da bi ženska na stolu za priče začela jokati, saj to v poroti vzbudi simpatijo. Trdijo tudi, da so ženske težavne priče. Izogibajo se reči »Ja.« Podobne so otrokom, saj so nagnjene k pretiravanju in imajo slab spomin. So trmaste in zato naj bi bila boljša strategija, da jih odvetniki pripravijo do tega, da pretiravajo in jim porota zato ne bo verjela, kot da jih pripravijo do tega, da podajo deklarativni odgovor. (Bailey, F. L.; Rothblatt, H. B. (1973), *Successful Techniques for Criminal Trials*. Rochester, New York, The Lawyers Co-operative Publishing Co., s. 190–191, citirano po O'Barr, 1982, s. 34).

³⁸ Npr. »izredno«, »resnično«, »popolnoma«, »neverjetno«, »tako zelo...«, »božansko«.

³⁹ Ženske naj bi v javnosti govorile pretirano formalno, s pravilno izreko, ki je neobičajna in deluje nenaravno, uporabljale fraze, ki so izumetničene in visoko formalne ipd.

⁴⁰ Npr. »In potem mi je prodajalka rekla: »Gospa, tako pa ne bo šlo«, in jaz sem ji rekla: »Spoštovana gospa, česa takega si pa nisem zaslužila...«.

⁴¹ Tako so močen govor uporabljali tudi ljudje, ki niso bili visoko na socialni lestvici, vendar pa so bili vajeni pričanja na sodišču.

⁴² Zanimivo je, da sta se ženska in moška nemočna različica nekoliko razlikovali, saj je celotna raziskovalna ekipa strinjala, da morajo moški nemočni različici odvzeti nekaj nemočnih elementov, ker se je zdelo preveč neverjetna (O'Barr, s. 73).

Raziskave na podlagi O'Barrovih spoznanj

O'Barrove raziskave so sprožile obilico raziskovalnega zagona pri preučevanju uporabe močnega in nemočnega jezika. Rezultate lahko strnemo v nekaj spoznanj. (1) Pogosta uporaba mašil oz. besed, ki izražajo negotovost (*hedging*) in oklevanje v sporočilu, najverjetneje ustvarijo vtis, da ima oseba, ki jih uporablja, majhno komunikacijsko moč. (2) Že samo eden od obeh navedenih znakov nemočnega govora je bil dovolj, da so ocenjevalci tako osebo ocenili kot manj učinkovito, manj avtoritativno osebo, s slabšim družbenim položajem (*statusom*). (3) Enako, vendar v nekoliko manjši meri, velja za uporabo vprašalnic na koncu trdilnega stavka (»kajne?«). (4) Medtem ko uporaba besed, ki povečajo čustveni naboj, nima nujno za posledico takšne ocene, včasih je celo narobe (Burgoon, Birk, Hall, 1991). (5) Enako velja za vljudnost. Odvisno od konteksta jo bodo ocenjevalci včasih ocenjevali kot nemočno strategijo, včasih pa ravno nasprotno, kot izraz moči.

Tako so najbolj očitni znaki nemočnega govora pogosta uporaba mašil oz. besed, ki izražajo negotovost, oklevanje in vprašalnice na koncu trdilnega stavka. Osebo, ki uporablja takšen način govora poslušalci ocenjujejo kot negotovo, oklevajočo in menijo, da ni predana misli, ki jo izraža. Vljudnost je v nekaterih kontekstih lahko znak moči: če govorec uporablja izbran jezik, visoko obliko jezika in prihaja iz uglednega družbenega razreda, potem bo vljudnost še prispevala k vtisu o moči, uglasjenosti in taktu (Ng, Bradac, s. 36). Če pa govorec uporablja dialekt in je še razlika med govorcema v statusu in socialni pripadnosti, potem vljudnost prispeva k vtisu nemoči, podrejenosti in servilnosti.

Razlike med vsakodnevnim (po)govorom in (po)govorom v sodnih postopkih

Če hočemo razumeti, kaj je tisto, kar v lingvističnem spektru omogoča odnose moči na sodišču, moramo najprej razumeti, kako se tak pogovor razlikuje od običajnega vsakodnevne pogovora. Vsakodnevni pogovor, v katerem sodelujejo osebe z enakim položajem moči, poteka po naslednjih neformalnih pravilih: (1) oseba, ki govori, lahko pričakuje, da konča svoj stavek oziroma zaključi misel, preden se oglasi druga oseba; (2) oseba, ki govori, lahko vpliva na to, ali se bo naslednji govornik vključil, kdaj se bo vključil in kdo bo naslednji govornik; (3) če pride do sočasnega govorjenja dveh ali več oseb, navadno eden nadaljuje z govorom, drugi pa spontano utihnejo (Conley, O'Barr, 1998, s. 20).

(Po)govor, pri katerem osebe, ki se pogovarjajo, nimajo enakega položaja moči, poteka povsem po drugih pravilih. Tak govor je značilen za institucionalno okolje, kjer obstaja neke vrste hierarhija med posamezniki. Značilen primer takega (po)govora je (po)govor na sodišču. Sodišče je torej okolje,

kjer je v veljavi drugačna po-govorna praksa in kjer so v veljavi drugačna epistemološka pravila kot v vsakdanjem življenju.⁴³ Sodišče zanimajo pravno-relevantna dejstva, ki jih zre skozi oči pravne norme. Laik gotovo nima enakih epistemoloških okvirov. Zato imajo laiki pogosto občutek, da na sodišču niso mogli povedati vsega, da jih sodišče ni razumelo in je pri odločitvi upoštevalo dejstva, ki se njim zdijo nepomembna. Na koncu koncev je občutek strank, da odločitev sodišča ni bila pravična, pogosto osnovan ravno na podlagi različnih epistemoloških kriterijev.

Prva in najbolj očitna razlika med običajnim govorom in govorom na sodišču je ta, da na sodišču eni postavljajo vprašanja in drugi odgovarjajo. Ni torej tistega spontanega in tekočega pogovora, prehajanja med govorniki in temami kot pri vsakodnevnem pogovoru. Hkrati je, v nasprotju z vsakodnevnim (po)govorom, na sodišču »moderator« (sodnik ali stranka), ki usmerja pogovor, daje besedo in prepoveduje določena vprašanja oziroma odgovore.

Tako kot je po eni strani sprememba pogovornih pravil k večji strukturiranosti nujna, zato da lahko sodišče opravlja svojo nalogo – namreč sodi, ima ta ista forma za posledico večanje razlike v moči med tistimi, ki sprašujejo in tistimi, ki so vprašani. Torej med tistimi, ki poznajo pravila igre, in tistimi, ki jih ne. Rečeno drugače, prav ta jezikovna pravila igre že na prvi pogled polagajo moč v usta tistih, ki imajo možnost spraševati. Seveda se v zapletenem sistemu zapovedi in prepovedi znajdejo le tisti, ki imajo v rokah nit, ki jih vodi po tem labirintu pravil. In takšna zasnova igre s pravili, ki jih laik ne pozna, že sama po sebi postavlja v prednostni položaj pravnike.

Odnosi moči na sodišču naj bi, poleg očitnih vzvodov moči (kot npr. moč kaznovati), izvirali iz subtilnih jezikovnih mehanizmov, mikrolingvističnih detajlov interakcij, ki se jih ne da odpraviti tako, da se spremenijo robustna in navzven očitna dokazna pravila.⁴⁴ Ti odnosi torej ostajajo, ne glede na to, da se pravna pravila spreminjajo.

⁴³ Pri tem seveda nočem reči, da je vsakdanje življenje enovit pojem, katerega pravila so povsem jasna in enaka za vse. Jasno je, da se npr. izobraženci praviloma pogovarjajo na drugačen način, obravnavajo druge teme in imajo drugačne poudarke ter humor kot ljudje z nizko izobrazbo, ali da določena poklicna skupina razvije svojski govor, ki je drugim tako rekoč nedostopen. Tako hočem s primerjavo bolj pokazati na tisto specifično, ki jo ima po-govor na sodišču in je v vsakdanjem življenju ne najdemo.

⁴⁴ V tem pogledu je posebej poučna izkušnja sojenja zaradi posilstva, kjer se že tako nemočnemu položaju biti priča v lastni zadevi, pridružita še dve stereotipizirani in s predsodki obremenjeni kategoriji: ženskost in spolnost (MacKinnon, s. 126–155, 195–237). Ob znani tezi, da so ženske, žrtve posilstva, na sodnem procesu še enkrat viktimizirane, so številni reformatorju povsod po svetu predlagali rešitve, ki naj bi izboljšale njihov položaj pred sodiščem. Na ta način naj bi se tudi zmanjšalo temno polje, ki je pri teh kaznivih dejanjih ogromno.

Prva jezikovna tehnika, ki jo pravniki uporabljajo kot vzvod za doseganje moči pri zaslišanju je, kakorkoli nenavadno se to že sliši, tišina (O'Barr, s. 98–100). Tisti, ki zaslišuje, lahko pri izpraševanju uporablja tišino po lastni presoji, medtem ko je zaslišani ne more. Stranka, ki ima moč, lahko uporablja tišino retorično, kot premolk, s katerim želi poudariti posebej pomembno misel, ali to, da zaslišani nima primerne odgovora, kot pritisk na zaslišane in podobno. Tišina na strani zaslišane je predvsem znak zadrege, nemoči, laži, nesposobnosti odgovoriti ali siceršnje nesposobnosti. Zaslišani tišine ne more uporabljati kot retorični vložek niti za poudarjanje napak »nasprotnika«. Sodišče bo njegove tišine praviloma razumelo kot zanj neugodne.

Druga tehnika, s katero pravniki obvladujejo situacijo na sodišču, je možnost oblikovati vprašanje. S samim načinom spraševanja že vplivajo na pričn odgovor in jo »silijo« v določene pojmovne kategorije. Če je vprašanje postavljeno zaprto, torej tako, da je mogoč odgovor samo z da oziroma ne, potem zaslišanemu ni omogočeno, da pojasni svoje videnje zadeve, temveč predvsem odgovarja na pravnikovo videnje zadeve. Tretja tehnika je možnost, da lahko pravnik sam tematsko usmerja pogovor (zaslišanje) – če se zaslišani izogiba odgovoru, lahko ponovijo vprašanje ali spremenijo vprašanje tako, da bodo še vedno ostali pri isti temi. Zaslišani te možnosti nima.

Čeprav je možnost uporabe navedenih tehnik večja v deželah *common law* sistema, kjer pričča lahko in mora odgovoriti samo na tožno zastavljeno vprašanje strank, ki se trudita dokazati

---

Tako so na primer uvajali pravila, da se žensko žrtev posilstva zaslišuje čim manjkrat, da ima lahko ob sebi svetovalca ali osebo, ki ji je v podporo, da se je ne sme spraševati o določenih zadevah ipd. Vendar pa se ženske kljub reformam počutijo enako ponižane, temno polje ostaja več ali manj enako in sekundarna viktimizacija ni manjša. Lingvisti prepričljivo trdijo, da so bile reforme usmerjene na napačno polje; namreč na spremembe v procesni strukturi (npr. dokazna pravila) in ne na jezikovne tehnike, ki omogočajo podrejenost (Matoesian).

⁴⁵ Spomnim se primera s sodišča, ko je bilo neko komajda polnoletno dekle obtoženo zaradi KD neupravičene proizvodnje in prometa z mamili (196. člen KZ). Marihuano naj bi na nekem rockovskem koncertu prodala dvema fantoma in so jo pri tem videli policisti. Ključno vprašanje je bilo, ali je dekle drogo ponujalo in ali je za njo prejela plačilo. Obe pričji, torej fanta, ki sta prejela drogo, sta zelo jasno povedala, da obtoženke nista poznala, da pa se jima je glede na njen videz zdelo, da bi lahko imela »travo«. Zato sta sama pristopila k njej in jo vprašala, če jima da za en »joint«. Obtoženka jima je marihuano dala. Potem sta ji pričji želela v zahvalo dati nekaj denarja, vendar ga ni hotela vzeti. Na koncu sta ji po dolgem pregovarjanju v zahvalo kupila pivo. Med zaslišanjem prič je sodišče postavljalo vprašanj kot npr.: »Torej vama je obdolženka delovala kot oseba, ki preprodaja travo?« ali »Obdolženka je torej zahtevala plačilo v obliki piva?« Bolj ko sta pričji ugovarjali, bolj ju je sodišče skušalo pripraviti do tega, da bi njuno pričevanje lahko strnil v kategorije pravne kvalifikacije, čeprav je bilo vsem navzočim očitno, da je med pripovedovanjem prič in tistim, kar sprašuje sodišče, velika razlika.

svojo tezo, nikakor ni nerelevantna tudi v našem sistemu.⁴⁵ V *common law* sistemu je vloga strank in sodišča v precejšnji meri drugačna kot v kontinentalnih sistemih, ki poznajo t. i. instrukcijsko maksimo. Ta pooblašča sodišče, da odkrije resnico o kazenskoopravnih zadevah in mu tako omogoča, da samo predlaga in izvaja dokaze. To, kar je za moje razpravljanje posebej relevantno, je možnost kontinentalnega sodišča, da zaslišuje obdolženca, priče in žrtve kaznivega dejanja. Takšnega pooblastila, kot vemo, sodišče v anglosaških deželah nima. Zaslišanje v celoti vodijo stranke, ki določeno pričjo tudi predlagajo.⁴⁶ Zaslišanje (vključno z vsemi psihološkimi učinki, ki naj bi ga določeno pričanje imelo) je namenjeno laični poroti, ki še prispeva k razlikam med sistemoma.

Ravno iz teh razlik izhaja tudi precejšnja razlika v načinu zasliševanja prič, ki je za naše razpravljanje še kako relevantna. V anglosaških deželah so mnogo strožja dokazna pravila, ki nadrobno določajo, kakšna vprašanja se pričji smejo postaviti. Nad pravilnostjo postopanja bdi sodnik, ki lahko določeno vprašanje prepove. Po drugi strani pa anglosaški sistem pričji ne omogoči, da se v prostem toku pripovedovanja svobodno izjasni o svoji zadevi – vedno je usmerjena z vprašanjem stranke, na katero mora odgovoriti.⁴⁷

Tako so v državah *common law* sistema pričje podvržene mnogo strožjemu in hkrati ostremu režimu (po)govora, ali v tem kontekstu morda bolje rečeno – izpraševanja. Stranke zaslišujejo pričje, ki so jih same predlagale, prijazno, potrpežljivo in tako, da jim pritrjujejo in jih podpirajo; sovražne pričje pa ostro, avtoritarno, poskušajo jih ujeti na laži oziroma jih poroti prikazati kot neumne, nesposobne ali vsaj nezanesljive. Priče tako pogosto opisujejo svoje pričevanje kot najbolj neprijetno srečanje s pravom (Conley & O'Barr, 1990, s. 13). In ravno strožja dokaznopravna pravila še bolj oddaljujejo po-govor na sodišču od vsakodnevnega po-govora.⁴⁸

---

⁴⁶ Zaslišanje pričje, ki jo je predlagala določena stranka, se imenuje direktno zaslišanje (orig. *direct examination*). Navzkrižno zaslišanje (orig. *cross examination*) pa je zaslišanje pričje, ki jo je predlagala nasprotna stranka; gre torej za zaslišanje svoji zadevi »sovražne« pričje. Več o tem glej v Murphy on Evidence.

⁴⁷ Pri tem je pomembno, da pojem pričje zajema poleg klasičnih prič tudi žrtev in obdolženca. Obdolžencu sicer zaradi zaščite, ki mu jo nudi t. i. privilegij zoper samoobtožbo, zapisan v V. amandmaju k ameriški ustavi, omogoča, da mu v kazenskem postopku ni treba izpovedovati zoper samega sebe. Če pa se odloči, da bi kljub temu želel povedati svojo zgodbo pred sodiščem, potem nastopa v vlogi pričje, za katero velja dolžnost govoriti po resnici.

⁴⁸ To se kaže v naslednjih lingvistično/dokaznih pravilih: (1) odgovoriti mora samo na zastavljena vprašanja in ne sme dodajati stvari, ki se njej zdijo pomembne; (2) navadno ne sme poročati o svojih občutkih in odnosu do obravnavanega dogodka ali ljudi, ki so bili v njem udeleženi; (3) pričča navadno ne more ponavljati ali se sklicevati na izjave drugih oseb o obravnavanem dogodku; (4) sodišče praviloma ne upošteva vrednostnih sodb in čustev prič ipd. (Conley & O'Barr, 1990, s. 14).

V kontinentalnih sistemih že sama zasnova sojenja z manjšim poudarkom na kontradiktornosti in tako tudi nasprotovanjem strank ter na drugi strani s poudarkom na iskanju resnice preprečuje ostrejšo nastopanje ene stranke do druge. Ker so bile vse analize, na katere se sklicujem, opravljene v anglosaških državah, je nujno upoštevati pojasnjeno razliko. Seveda pa tudi ta različenost med sistemoma nikakor ne pomeni, da so ugotovitve za naše razmere nepomembne, ali še več, da je pri nas preučevanje razmerij moči nesmiselno. Ni namreč moč zanemariti še dodatne avtoritete kontinentalnega sodišča (oziroma preiskovalnega sodnika), ki jo ima prav zaradi dolžnosti iskanja resnice in odgovornosti za izid zadeve. Pri nas je sodišče tisto, ki praviloma vodi pogovor, kar je za razmerje moči lahko še slabše, saj je sodišče tisto, ki raziskuje in odloči v zadevi. Prav tako pri nas dokazna pravila niso tako stroga, kar pomeni, da so tudi procesna pravila igre manj dodelana. Dodatno pa svoje prispeva še mentaliteta: ker je sodišče tisto, ki praviloma dokazno vodi postopek, se zagovorniki praviloma z ostrim spraševanjem »sovražnih« priči ne želijo zameriti sodišču. V jezikovnem smislu pa je za sodni postopek gotovo najbolj odločilno dejstvo, da pri nas vsa pričevanja in zaslišanja za zapisnik povzame sodnik s svojimi besedami in tako nepristranskemu opazovalcu kot strokovni oceni psihologa je jasno, da sodnik deloma prikroji povedano v skladu z lastno presojo oz. oceno stvari.⁴⁹

Predkazenski postopek in moč

Kot vemo, je znotraj kazenskega postopka ranljivost udeležencev največja v predkazenskem postopku. To še posebej velja za osumljenca, saj je neenakost v razmerju moči med državo (policijo) in njim najbolj izostrena prav v tej fazi, hkrati pa povsod po svetu prihaja v tem delu postopka tudi do največjih zlorab.⁵⁰ Osumljenec v tej fazi praviloma še nima zago-

⁴⁹ Zagovorniki se pogosto pritožujejo, da sodnik rahlo po svoje povzema izjave prič že v skladu s svojim prepričanjem o zadevi. Ravno zaradi avtoritete kontinentalnega sodišča, ki odloča o krivdi in kazni, pa pretirano ugovarjanje zapisniku ni zaželeno, in kot pravijo zagovorniki, »prej škodi kot koristi«.

⁵⁰ Glede angleških izkušenj in kritike policijskega dela z osumljenci glej Padfield, s. 142–144.

Krapac navaja raziskavo J. Baldwina na vzorcu 600 videoposnetkov angleških zališevanj po sprejetju Police and Criminal Evidence Act med leti 1989–1992. Samo v 30% primerov je bil navzoč zagovornik, 35% osumljenih je priznalo že takoj na začetku. Samo 2% jih je molčalo in kar 32% jih je zanimalo krivdo. 50% zasliševalcev je bilo nesposobnih za tako delo ali slabo pripravljenih; v 40% primerov so močno predpostavljali krivdo zaslišanca; v kar 20% primerih so izvajali nedopuščene pritiske na obdolženca ali pa so se obnašali neustrezno (agresija, grožnje, nezakonite obljube ipd.) in v 35% primerov uporabljali slabo tehniko zasliševanja. Najpomembnejši rezultati te preiskave je bila ugotovitev, da cilj policijskih zasliševanj ni iskanje resnice o dogodku, temveč prilagajanje stanja stvari možnemu rezultatu morebitnega sojenja. (Krapac, s. 111)

vornika; dokazni material, ki se v tem delu postopka zbere, pa ima lahko posredno ali neposredno dokazno vrednost tudi na sojenju.

Iz vseh navedenih razlogov je ameriško vrhovno sodišče (VS ZDA) 1966. leta s primerom *Miranda vs. Arizona*⁵¹ uvedlo dolžnost policije, da osumljencu po odvzemu prostosti poda obvezen pouk o njegovih pravicah.⁵² Za preprečevanje policijskih zlorab mora policija osumljenca (med drugim) poučiti o njegovi pravici do molka in pravici do zagovornika. Po vzoru ZDA so tak pouk uvedle tako rekoč vse evropske države, med njimi tudi Slovenija.⁵³

Že ko je ameriško vrhovno sodišče izglasovalo navedeno večinsko odločitev, so štirje sodniki ostro nasprotovali taki odločitvi v svojem odklonilnem mnenju. Protesti zoper tako rešitev so se v nadaljevanju še vrstili. Nasprotniki *Mirande* so izhajali iz prepričanja, da se za družbo in učinkovitost kazenskega pregona dela nepopravljiva škoda ter da naj bi zaradi tega pouka mnogo storilcev kaznivih dejanj ušlo roki pravice. Menili so, da se bo večina osumljenih sklicevala na pravico do molka. Dejstvo pa je, da je odstotek tistih, ki resnično molčijo, tudi po uvedbi *Mirande* zanemarljiv (v Angliji recimo cca 2%), prav tako pa se število priznanj ni po uvedbi *Miranda* pouka zmanjšalo skorajda nič (Jager, s. 192–194).

Navedenih spoznanj ni težko zvesti na jezikovno temo našega razpravljanja. Očitno je, da je policija pred uvedbo *Miranda* pravic računala na to, da zaradi neosveščenosti osumljencev o njihovih pravicah lahko od njih izsiljuje priznanja. Zanimivo pa je, da se tudi po uvedbi *Miranda* pravic ni v zvezi s priznanji spremenilo skorajda nič. Kako si lahko to pojasnimo? Kot trdijo lingvisti, tako rekoč vsi ljudje v situaciji, ko imajo opravka z avtoriteto, zdrsnejo v nemočni govor.⁵⁴ Večja ko je razlika v stopnji moči, večja verjetnost je nemočnega govora. Najbrž ne more biti dvoma, da je prav policijsko zaslišanje ena od najbolj neenakih situacij, v kateri se lahko človek znajde. Očitno je tudi, da se vsaka policija na svetu tega zaveda in na to računa. Zato pa je bila reakcija na uvedbo *Miranda* pravic

⁵¹ *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966).

⁵² VS ZDA je v tem primeru ugotovilo, da »je edini namen [policijskih] zasliševalnih okolij podrediti zaslišanjevo voljo zasliševalcu .... to ni fizično zastraševanje, vendar je enako pogubno za človekovo dostojanstvo...«, hkrati pa, da je »prisila lahko tako fizična kakor duševna, ter da osumljenčeva kri ni edini dokaz protiustavne inkvizicije.« Prav tam.

⁵³ Najprej z novim slovenskim ZKP (ZKP, Ur. l. RS 63/2168/94, z dne 13. 10. 1994, 4. člen), potem pa še dodatno z novelo zakona o kazenskem postopku (Novela ZKP-E, Ur. l. RS 56-2770/03, z dne 13. 7. 2003, četrty odstavek 148. člena). Obvezen je pouk o pravicah osebi, zoper katero obstajajo razlogi za sum, da je storila kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti.

⁵⁴ <http://www.exploratorium.edu/aaas-2001/dispatches/linguistics.html> (9.2.2005)

tako huda. To, na kar so pozabili tako liberalni očetje *Mirande* in njihovi konzervativni nasprotniki pa je, da na človeka ne deluje samo vsebina sporočila, temveč še mnogo bolj drugi elementi jezika ter celotno vzdušje in neverbalna komunikacija.

Kriminalisti navajajo, da je konstitutivni element informativnega razgovora z domnevnim osumljenim »napetost«. Osumljeni je v izrazito podrejenem položaju in v stanju težke napetosti, ki jo izpraševalec skuša še stopnjevati (Roso, s. 15). Hkrati pa policija na zaslišanju izvaja tudi subtilnejše, psihološke taktike zasliševanja, ki lahko izčrpajo tudi najbolj trdovratne: dolgotrajno zasliševanje, kontradiktorna vprašanja, dva zasliševalca, od katerih je eden oster in drugi prijazen, izkoriščanje trenutka utrujenosti ali nepozornosti za postavitev ključnega vprašanja, »taktika neumorne temeljitosti« (Maver, s. 390), taktika, po kateri je treba krivdo zaslišanca jemati kot dejstvo in se posvetiti le motivu za kaznivo dejanje, izrazito verbalne taktike ipd.⁵⁵ Zasliševalskih taktik je ogromno in za vsakogar se najde katera.

Izhajajoč iz neenakega položaja v moči, ki jo zaslišanje na policijski postaji policistu že v izhodišču podari, policija bolj ali manj večče zavestno ali pa intuitivno uporablja različne jezikovne tehnike nadvlade. Glede na to, da si ogromna večina osumljenih ne vzame zagovornika in se ne sklicuje na pravico do molka, ima policija širok manevrski prostor za delovanje. Kot kažejo raziskave, se je policija hitro po uvedbi *Miranda* pravic prilagodila na različne načine tako, da je čimbolj omili-la učinek podanih obvestil. Eden od načinov je bil seznanjanje s pravicami tako, da zvenijo kot čimbolj prazna, brezpomen-ska formalnost.

Problem je tudi v tem, da pravo priznava samo jasno in izrecno odpoved pravicam. Aretirani bi torej moral reči: »Hočem zagovornika in od tega trenutka z vami nočem več govoriti.« Verjetnost, da bo to nekdo rekel v okoliščinah tako neenake razporeditve moči, pa je zelo majhna. Večina ljudi reče: »Mmmm, najbrž bi res moral imeti zagovornika.« Ali, »Ali mislite, da bi bilo dobro imeti zagovornika?« Tak govor ima vse značilnosti podrejenega govora. In ni priznan kot zahteva po zagovorniku ali sklicevanje na pravico do molka.

Jager v svoji razpravi o učinkih *Miranda* tako utemeljeno skle-ne: »Z vidika učinkovitega varovanja obdolženčevih pravic je torej nujen konceptualni neuspeh *Mirande* v tem, da pravni pouk obdolžencu prenaša le besedno raven sporočila. V preostali, bistveni del komunikacije med obdolžencem in zasliševalcem

⁵⁵ Povratniki pogosto odgovarjajo s frazami, kot na primer: »Kolikor se spomnim, ne.« Kriminalistični napotek je, da je treba na take odgovore intervenirati s: »Kaj to pomeni 'Kolikor se spomnim, ne'? V tem primeru ne obstaja niti 'če' niti 'ali'. To vaše 'kolikor se spomnim' pomeni, da ne govorite resnice; nimate pa dovolj moči, da lažete. Nedoržen človek na vprašanja odgovarja z 'da' ali 'ne'.« (Roso, s. 129).

pa sodišče ne posega. *Miranda* tako pomanjkljivo predpostavlja, da besedna raven zapolni vso celoto komunikacije.« (Jager, s. 196).⁵⁶ Na policijski postaji torej neprimerno bolj kot eno izrečeno obvestilo deluje vzdušje subtilne, navzven tako rekoč nevidne prisile, ki se razkriva v besednem (pa tudi neverbalnem) dvoboju moči.

Pravo torej pade v lastno zanko razumevanja govora kot zgolj besednega sporočila. Zato tudi verjetno iskreno poskuša doseči učinke samo na tej ravni. Prisilo na policijski postaji so poskušali dobronamerno omiliti s poukom o pravicah. Žalosten rezultat tako liberalnega in ambicioznega podviga, kot je uvedba *Miranda* pravic nedvomno bila, je tako rekoč enako stanje prisile kot pred uvedbo teh pravic. Ker se skorajda nič več osumljenih ne sklicuje na pravico do molka niti na pravico do zagovornika, lahko samo ugotovimo, da je čas, da se pravniki nehamo slepiti, da lahko z besedami na papirju vplivamo na odnose moči. Celo takrat, ko je pravo poskušalo doseči enakopraven odnos in enakopraven govor, ni računalo na mnogo subtilnejše mehanizme moči in kontrole, ki delujejo enako učinkovito še naprej.

Jezik je v pravu moč

Pravniki razumemo jezik kot svoje orodje; zdi se nam, da z njim ustvarjamo in urejamo svet. Smo mali jezikovni bogovi na položajih moči, ki nam omogočajo vplivati na življenja drugih. Jeziku pripisujemo čudežne zmožnosti in ljudem dobrohotno podarjamo možnost, da vstopajo v svet pravne enakosti. Lahko začenjajo pravne spore, se v sodnem postopku zagovarjajo, ugovarjajo pravnim odločitvam in pišejo pritožbe. Za svojo pravno enakost se lahko borijo po pravni poti.

kljub vsemu pa neenakosti še vedno obstajajo. Ne samo da ljudje pogosto niso zadovoljni s pravnimi odločitvami, še več: na sodišču se počutijo ponižane, zdi se jim, da niso mogli povedati svoje resnice, ne razumejo sodnih odločb, ne razumejo pravnih pravil, za vstop v labirint prava potrebujejo »vodnika« pravnika ipd. In ta odtujen, hladni in nerazumljivi svet odloča o njihovih usodah. Kako je to mogoče, če pa smo vendar hoteli doseči enakost? Nekaj smo morali spregledati.

Del odgovora se verjetno skriva v jeziku, drugi del v moči, tretji pa še kdo ve kje. Vsi, ki govorimo nek jezik, ne govorimo istega jezika. Nekateri že v osnovi ne morejo vstopiti v tekmo prepričljivosti, koherentnosti, resnicoljubnosti, ker so že v izhodišču označeni kot šibki, nemočni in manjvredni. Drugi

⁵⁶ Besedo »besedno« v tem kontekstu moramo razumeti kot »vsebinsko« oz. zgolj verbalno in ne kot »jezikovno« v pomenu, ki ga predstavljam v tem prispevku. Jezikovno je mnogo širši pojem, saj smo ugotovili, da zajema tudi način govora, čustvene elemente, tišino, pomisleke ipd.

spet imajo pravico do molka, ki pa je zaradi v besede težko ujemljivih dejavnikov ne morejo udeležiti. In tretji imajo moč postavljati vprašanja, uporabljati tišino, govoriti privilegiran jezik in razlagati pravila. In v taki tekmi najbrž ni težko staviti na zmagovalca.

Literatura

1. Burgoon, M.; Birk, T.; Hall, J. R. (1991). Compliance and satisfaction with physician-patient communication: An expectancy theory interpretation of gender differences. *Human Communication Research*, 18: s. 177–208.
2. Bradac, J. J.; Bowers, J. W.; Courtright, J. A. (1979). Three languages variables in communication research: Intensity, immediacy and diversity. *Human Communication Research*, 5: s. 257–269.
3. Bradac, J. J.; Wisegarver, R. (1984). Ascribed status lexical diversity, and accent: determinants of perceived status, solidarity, and control of speech style. *Journal of language and Social Psychology*, 3: s. 239–255.
4. Carranza, M. A. (1982). Attitudinal research on Hispanic language varieties. V: Ryan E. B.; Giles, H. (ur.), *Attitudes towards language variation: Social and applied contexts*. London, Edward Arnold, s. 63–83.
5. Cerar, M. (2001). *Iracionalnost modernega prava*. Ljubljana, Bonex.
6. Conley, J. M.; O'Barr, W. M. (1990). *Rules versus Relationships: the ethnography of legal discourse*. Chicago and London, University of Chicago Press.
7. Conley, J. M.; O'Barr, W. M. (1998). *Just Words: law, language and power*. Chicago and London, University of Chicago Press.
8. Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London, New York, Longman.
9. Foucault, M. (1984). *Nadzorovanje in kaznovanje*. Ljubljana, Delavska enotnost.
10. Foucault, M. (1994). Two Lectures. V: Kelly, M. (ur.): *Critique and Power: Recasting the Foucault/Habermas Debate*. Cambridge, Massachusetts, MIT Press.
11. Foucault, M. (2001). *Arheologija vednosti*. Ljubljana, Studia humanitatis.
12. Giles, H. (1973). Accent mobility: A model and some data. *Anthropological linguistics*, 15/1: s. 87–105.
13. Hale, B.; Wright, C. (1999). *A Companion to The Philosophy of Language*. Oxford, Malden, Blackwell Publishers.
14. Jack, D.; Jack, R. (1988). Woman Lawyers Archetype and Alternatives. V: Gilligan, C. in sodelavci (ur.): *Mapping the Moral Domain*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, s. 259–272.
15. Jager, M. (2003). Miranda – zadostna rešitev problema psihične prisile? *Zbornik znanstvenih razprav*, 64: s. 181–200.
16. Krapac, D. (1995). *Engleski kazneni postopek*. Zagreb, Pravni fakultet.
17. Labov, W.; Harris, W. A. (1994). Addressing social issues through linguistic evidence. V: Gibbons J. (ur.): *Language and the law*. London, New York, Longman, s. 265–305.
18. Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. New York, Harper Colophon Books.
19. MacKinnon, C. A. (1989). *Toward a Feminist Theory of the State*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
20. Matoesian, G. M. (1993). *Reproducing Rape: domination through talk in the courtroom*. Cambridge: Polity.
21. Maver, D. (1989). Dovoljene in nedovoljene metode v taktiki razgovora in zaslišanja, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 40/4: s. 384–397.
22. Mehrley, R. S.; McCroskey, J. C. (1970). Opinionated statements and attitude intensity as predictors of change and source credibility. *Speech Monographs*, 37: s. 47–52.
23. Mellinkoff, D. (1963). *The Language of the Law*. Boston, Little Brown.
24. Miller, G. R.; Basehart, J. (1969). Source trustworthiness, opinionated statements, and responses to persuasive communication. *Speech Monographs*, 36: s. 1–7.
25. Murphy, P. (2000). *Murphy on Evidence* (7th Ed). London, Blackstone Press Ltd.
26. Moreau, N. B. (1984). Education, ideology, and Class/Sex Identity. V: Kramarae, C.; Schulz, M.; O'Barr, W. M.: *Language and Power*. Beverly Hills, Sage, s. 43–61.
27. Ng, S. H.; Bradac, J. J. (1993). *Power in language: Verbal Communication and Social Influence*. Newbury Park, London, Sage.
28. Nichols, P. (1984). Networks and Hierarchies: Language and Social Stratification. V: Kramarae, C.; Schulz, M.; O'Barr, W. M.: *Language and Power*. Beverly Hills, Sage, s. 23–42.
29. O'Barr W. M. (1982). *Linguistic Evidence: language, power and strategy in the courtroom*. New York: Academic Press.
30. Padfield, N. (2000). *Texts and materials on the Criminal Justice Process*. London, Butterworths.
31. Pavčnik, M. (1997). *Teorija prava*. Ljubljana, Cankarjeva Založba.
32. Russell, B. (1975). *Power: a new social analysis*. London: Unwin Paperbacks.
33. Rosso, Z. (1995). *Informativni razgovor in intervju*. Zagreb, MUP.
34. Škrubelj, K. (2001). Jezik prava kot socialnovrednostni privilegij. *Podjetje in delo*, 27/6–7: s. 1141–1150.
35. Viskovič, N. (1989). *Jezik prava*. Zagreb, Naprijed.
36. Wareing, S. (2004). Language and gender. V: Thomas, L. in drugi (ur.), *Language, Society and Power: an introduction*. London, Routledge, s. 76–92.
37. Weber, M. (1968). *Economy and society: an outline of interpretive sociology* (Vol. II). New York: Bedminster Press.
38. Whitbourne, S. K. (2000). *Adult Development and Aging: Biopsychological perspectives*. New York, John Wiley & Sons.
39. Wrong, D. H. (1979). *Power: its Forms, Bases and Uses*. Oxford: Blackwell.

Language, law and power

Katja Šugman, LL.D., Assistant Professor at the Faculty of Law, University of Ljubljana, Poljanski nasip 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper provides an analysis of language as the main legal tool and demonstrates through different linguistic mechanisms to what extent language (in a broader sense) serves as the principal instrument for establishing and maintaining power relations. It is possible even within the same language to speak different »languages«, at least in psychological and sociological terms. What is basically important in a courtroom context, is the difference between »powerful« and »powerless« speech style (once called »female« speech), because people using a »powerful« style to express the same ideas are perceived as being much more convincing, trustworthy, competent, intelligent, credible. Such impressions, of course, can have a decisive influence on the outcome of a trial. There are some other linguistic factors which have an important impact in a courtroom context, such as the possibility of dictating a theme, addressing questions, the use of silence etc. Domination through linguistic techniques has a special weight in pre-trial procedure, in which each individual feels particularly vulnerable in her/his relation to the state. In spite of adopting Miranda rights, which grant the right to silence and a defence lawyer, the number of persons who are silent and those who confess to a crime have not considerably diminished. It is obvious that while law regulates for the literal meanings of words, it takes no account of more subtle linguistic forms of pressure and pre-existent structures of power (in police stations, prisons and courtrooms).

Key words: criminal, law, psychology, language, communication, coercion, power

UDC: 800.7:343.13